

Najprv basa, potom blázinec, až skončil na fronte. A celý čas sa tomu smial

Peter Scherhauser | etrend.sk | 02.03.2019

V žiadnom prípade to nebol čistokrvný blázon, skôr dobrácky potmehúd, ktorý bol schopný odzbrojiť aj arogantného protivníka a odľahčiť tragickosť či absurdnosť situácie. Josef Švejk z pera spisovateľa a novinára Jaroslava Haška bol majstrom slova a bonmotov. A tak pôsobí aj v novej inscenácii bratislavského Divadla Aréna, kde ho stvárnil Marián Labuda ml.

Divadelná adaptácia Švejka má na Slovensku svoju absolútnu premiéru. Hoci kniha Osudy dobrého vojaka Švejka vyšla už pred asi sto rokmi, doposiaľ ju u nás neuviedlo žiadne divadlo. A to aj napriek tomu, že je plná groteskných postavičiek a bizarných situácií, ktoré divákovi sľubujú humor aj priestor na zamyslenie sa.

Basu vymenil za blázinec

Nachádzame sa na území rozkladajúceho sa Rakúsko-Uhorska v „predvečer“ vypuknutia I. svetovej vojny. Lojalita monarchii a osemdesiatročnému cisárovi Františkovi Jozefovi I. je bezprecedentnou povinnosťou, ktorá sa vynucuje neprijemnými, ale účinnými metódami. Všadeprítomným sliedičstvom a donášačstvom.

Nemožno sa preto čudovať, keď po jednej z prvých scén, ktorá sa odohráva v krčme, smeruje hlavný hrdina do väzenia len preto, lebo nahlas povie, že bude vojna. Z väzenia nemá ďaleko ani do blázince a po vypuknutí vojny aj do nemocnice pre simulantov, kde „pacientov“ liečia Švejk pomenúva ľudskú hlúposť, ale výsledkom je často to, že ľudia za blázna považujú jeho. Paradoxne, slobodne svoj názor môže vyjadriť až v dome pre choromyseľných. Hoci môžu byť jeho hlášky niekedy urážlivé, on sa vždy zatvári nevinne.

Symbióza namiesto kontrastov

Inscenácia Josef Švejk v bratislavskom divadle Aréna má od svojho začiatku hudobný charakter. Vystupuje v nej živá kapela, ktorá spieva aj hrá na hudobné nástroje. Režisérom inscenácie je predsa Jakub Nvota, princípál Túlavého divadla, režírujúci na Slovensku aj v Česku, ktorý má ku kabaretnej divadelnej forme veľmi blízko.

Okrem M. Labudu ml. hrá v inscenácii aj ďalších šesť hercov, známych z divadla či z televízie. Juraj Loj, Peter Brajerčík, Kamil Mikulčík, Juraj Hrčka, Edita Koprivčević Borsová či Zuzana Konečná.

Každý z nich stvárňuje viacero postáv s tvármi natretými na bielo. Na jednej strane pripomína ich mejkap mŕtvolnú bielobu, na strane druhej ide o divadelnú štylizáciu, ktorá vytvára balans medzi hrôzou vojny a absurdným humorom.

Inscenácia tak nie je vystavaná na kontrastoch, ale skôr na symbióze navonok protichodných prvkov. Miesi sa v nej komické s tragickým, veselosť so smútkom, ťažoba s odľahčením.

Súčasťou scénografie, ktorú navrhol Szilárd Boráros, je aj zemina vysypaná na javisko. Priestor, v ktorom sa odohráva dej, naznačuje vždy len zopár artefaktov. Stačí jeden vozík s narazeným sudom a reálne čapovaným pivom a ilúzia krčmy je hotová.

Atmosféru nemocnice zase navodia kovové postele s matracmi. Z nich vytvoril scénograf aj vagóny vlaku idúceho na front, pričom jedným z nich je aj klavír, na ktorom hrá K. Mikulčík.

Hoci má inscenácia slabší rozbeh, neskôr získava potrebnú dynamiku a výraznejšie začína rezonovať aj jej obsah a protivojnová myšlienka. Najsilnejším obrazom je potom posledná scéna – spev M. Labudu ml. v angličtine pri tlmenom svetle.

Český fenomén obletel celý svet

Prvú knihu s príbehmi o dobráckom podivínovi vydal J. Hašek ešte v roku 1912. Jeho najznámejší humoristický a satirický román *Osudy dobrého vojaka Švejka* však vyšiel až niekoľko rokov po I. svetovej vojne. Inšpirovaný bol jeho vlastnými zážitkami z frontu. Autor ho začal písať v roku 1917, keď bol v ruskom zajatí.

Postava Švejka začínala ako jednoduchšie individuum, ale postupne J. Hašek jeho vnútorný rozmer prehľboval. Už to nebol obyčajný hlupáčik, ale skôr rezignovaný jedinec, ktorý sa voči absurdným životným situáciám vymedzoval svojším obranným mechanizmom – satirou zaobalenou v smrteľnej vážnosti.

V Česku sa pre tento druh postoja udomácnilo slovné spojenie „švejkoviny“. Literárny hrdina pritom nebol známy len v Československu. Populárnym sa stal aj za hranicami, o čom svedčí fakt, že dodnes bol preložený do takmer šesťdesiatich svetových jazykov. K obľúbenosti románu nepochybne prispeli aj ilustrácie Josefa Ladu.

Švejk sa dočkal aj mnohých filmových spracovaní. Okrem českých tvorcov o ňom natočili film Briti, Nemci, Rakúšania, Poliaci aj Rusi s Ukrajincami. Na plátne ho stvárnilo herci Saša Rašilov, Rudolf Hrušínský, Ladislav Potměšil, ale aj poľský herec Jerzy Stuhr.

Spisovateľ J. Hašek pochádzal z chudobných pomerov, v mladosti viedol bohémsky a túlavý život, pôsobil v redakcii satirického časopisu a organizoval kabaretné vystúpenia. Dlhodobo mal problémy s alkoholom a obezitou. V štyridsiatke mu zlyhalo srdce.